

KONCEPTUALNA SFERA SURŻYKA W UKRAIŃSKIM Dyskursie naukowym i medialnym

Julia Rysicz-Szafranec

Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, Polska
0000-0001-9492-8069

Abstract: This text is dedicated to the presentation of the concept of the Ukrainian-Russian mixed language named *surzhyk* in scientific discourse and media texts published by certain YouTube channels and vlogs in which the subject was discussed. The semantic and then argumentative analysis of the speech act was used to obtain statements about the relationships between the two discourses at the level of conceptual representation of *surzhyk*. Comparing the conceptual filling of the field in scientific and media discourses reveals a difference in the verbalization of the conceptual elements of the studied sphere, such as *language, functions, evaluation and future*.

Keywords: surzhyk, concept, conceptual sphere, scientific discourse, media discourse.

WSTĘP

Od czasu przyłączenia ziem ukraińskich do Imperium Rosyjskiego (1721-1917) i następnie włączenia Ukrainy do ZSRR (1921-1991) ukraińsko-rosyjskie kontakty językowe, w których język rosyjski odgrywał funkcje superstratu, poskutkowały utworzeniem się swoistej odmiany językowej, współcześnie nazywanej surżykiem. Jest to mieszanina dwóch kodów językowych – ukraińskiego oraz rosyjskiego, którą należy uznać za subkod, funkcjonujący na poziomie ustnej nieformalnej komunikacji oraz wyróżniający się mnogością lektów. Powstały początkowo wskutek urbanizacji, szczególnie w czasie zakładania nowych miast na przyłączonych ukraińskich ziemiach pod koniec XVIII stulecia, surżyk poszerzył się także w mowie wsi, *de facto* zastępując kod języka ukraińskiego w komunikacji ustnej. Sprzyjały temu liczne akty polityczne na przestrzeni XVIII-XX wieków, zakazujące nauki w języku ukraińskim oraz represjonujące ukraińskich pisarzy i działaczy kulturalnych. Coraz głębszemu zakorzenieniu tej odmiany w języku mówionym służył proces przekazywania przyzwyczajęń językowych między pokoleniami jej

użytkowników – w chwili obecnej mówi się o czterech zbadanych generacjach Ukraińców, posługujących się surżykiem w mniejszym lub większym stopniu.

Stałe zainteresowanie skalą oraz istotą mieszaniny językowej, popularnej w Ukrainie, wykazują naukowcy z różnych dziedzin, głównie językoznawstwa, socjologii i kulturoznawstwa. W ciągu ostatnich kilku lat pojawiły się rozważania, przybliżające prezentację surżyka w mediach. Również niniejszy tekst wpisuje się w ten nurt badań, ponieważ ma na celu naświetlenie następujących kwestii badawczych: 1) z jakich konceptów składa się pole badawcze *surżyk* w dyskursie naukowym?, 2) czy konceptualna sfera mieszaniny językowej, ukształtowana w nauce, różni się na poziomie semantycznym i werbalnym w dyskursie medialnym? 3) jaką relację kontekst surżyka wytwarza między obu dyskursami, naukowym i medialnym? W związku z postawionymi pytaniami celem badania będzie przedstawienie pola konceptualnego *surżyk*, a także semantyczna oraz argumentacyjna analiza konceptów danej sfery w dyskursie naukowym oraz w ukraińskich mediach (na materiale YouTube'a).

SURŻYK. ZARYS PROBLEMATYKI BADAWCZEJ

Surżyk stał się obiektem ukraińskich badań naukowych w pierwszym ćwierćwieczu XX stulecia, w dobie tzw. Rozstrzelanego Odrodzenia. Wtedy uznano go za niepożądany dla ówczesnego procesu standaryzacji języka ukraińskiego. Jako jedni z pierwszych to stanowisko wyrażali językoznawcy Ołena Kuryło i Mykoła Hładkyj jeszcze w latach 1925-27, stosując termin *żargon* w celu opisanego mieszaniny dwóch języków w komunikacji robotników miast¹. Po represjach wobec tych i innych przedstawicieli Rozstrzelanego Odrodzenia, którym przyświecała idea krzewienia oświaty wśród Ukraińców w ich języku ojczystym, przez kolejne czterdzieści lat surżyk nie istniał jako przedmiot badań lingwistycznych w Ukraińskiej Republice Socjalistycznej². Dopiero w 1970 r. pojawiła się pierwsza w Ukrainie Sowieckiej monografia, w której kontynuowano zapoczątkowany wcześniej wśród językoznawców, negatywny odbiór mieszaniny językowej. Chodzi o pracę *Як ми говоримо* Borysa Antonenki-Dawydowycza (1970). Jest to książka w rodzaju poradnika w zakresie stylistyki języka ukraińskiego, zawierająca zestawienie często używanych i zaczerpniętych z rosyjskiego słów bądź wyrażen – tak kalk,

¹ Zob: О. Курило, Уваги до сучасної української літературної мови, [źródło internetowe] <http://194.44.152.155/elib/local/sk756137.pdf>, dostęp: 14.09.2021; М. Гладкий, Проблема культури українського слова, „Життя й революція” 1927, № 1, s. 203.

² С. Бевзенко, Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови, Київ 1991, s. 115-116.

jak i wyrazów hybrydowych, do których zaproponowano normatywne formy ukraińskie. Tendencja normatywistyczna stała się odtąd długą tradycją w pojmowaniu surżyka. Świadczą o tym cztery kolejne nakłady tej książki i ukazanie się pierwszego w niezależnej Ukrainie poradnika stylistycznego pod tytułem *Антисуржик*, mieszczącego około 900 form hybrydowych (1994).

Obecnie można stwierdzić, iż powstało kilka innych koncepcji naukowych i zaszły zmiany w poglądach na ukraińsko-rosyjską mieszaninę językową, odbiegających od podejścia normatywistycznego. Pierwsza ze zmian sytuuje problem w ramach konceptualnej zależności *surżyk a surżyki*. Wśród lingwistów i kulturoznawców mnogość surżyków-lectów albo co najmniej podział surżyka na mieszaninę ukraińsko-rosyjską, rosyjsko-ukraińską i, rzadziej, ukraińsko-polską postulowali w swoich badaniach: Michael Flier, Laada Bilaniuk, Artur Bracki, Salvatore del Gaudio, Michael Moser.

Druga koncepcja wiąże się z uogólnieniem: *surżyk = odmiana języka ukraińskiego*, i wpływa na kształtowanie szeregu sądów, wyrażających się w konceptualnych dychotomiach: *surżyk a kod językowy*, *surżyk a dialekt*, *surżyk a pidżyn*. Lingwistami, którzy przyczynili się do takiej konceptualizacji statusu surżyka w systemie języka ukraińskiego, są między innymi: Łesia Stawyccka, Wołodymyr Trub, Łarysa Masenko, Maksym Stricha, Ołeksandr Hrycenko, Ołeksandr Czerednyczenko, Ołeksandr Taranenko, Gerd Hentschel, Ursula Doleschal, Tilmann Reuther, Wołodymyr Dubiczynskij, Natalia Dziubyszyna-Melnyk, Iryna Braha.

Trzecią koncepcję, mieszczącą się w granicach dychotomii *surżyk a tożsamość kulturowa / narodowa*, reprezentują w filozoficznych i kulturoznawczych studiach o surżyku Roman Kiś i Roman Łożyński, a także socjologowie i socjolingwiści, poruszający kwestię świadomości językowej, m.in. Tetiana Fedorczyk, Ołesia Palinska, Tetiana Kuznecowa, Valerij Chmelko, Olga Szewczuk-Klużewa.

Wciąż oczekuje szerszej prezentacji w nauce temat surżyka w ukraińskich mediach – to zagadnienie poruszano do dziś zaledwie w pojedynczych pracach naukowych³. Mając na względzie nadal aktualne kwestie, zaprezentuję w dalszej części artykułu wyniki własnej analizy dyskursu medialnego w Ukrainie odnoszącego się do konceptualnej prezentacji surżyka. Zanim jednak omówię rezultaty analizy, uściślę rozumienie terminów *dyskurs medialny* i *sfera konceptualna*.

³ Zob.: X. Білограць, А. Нечипір, Мовностилістині помилки ведучих українських телеканалів, „Вісник Національного університету „Львівська політехніка” / Серія Журналістські науки 910” 2019, nr. 3, s. 129-135; Т. Левченко, Українські мовознавці про суржик у мові засобів масової комунікації, „Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету / Серія: Філологія 40” 2019, т. 3, s. 106-109.

DYSKURS MEDIALNY A ANALIZA KONCEPTUALNA. USTALENIA
METODOLOGICZNE

Dyskurs medialny stanowi w pracy główne źródło tekstowe. W tym miejscu warto sprecyzować, że rozumienie dyskursu medialnego opieram na poglądach angielskiego językoznawcy Normana Fairclougha, założyciela tzw. TODA, lub tekstualnie zorientowanej analizy dyskursu⁴. Zatem dyskurs medialny to szczególnie sposób reprezentowania określonych aspektów życia społecznego.

Zarówno N. Fairclough, jak i prekursor krytycznej analizy dyskursu (KAD) Teun van Dijk czy dyskursolog Michael Meyer podkreślali potrzebę badania warstwy gramatycznej oraz semantycznej języków dyskursów w celu wyjścia na kolejny poziom KAD⁵, odzwierciedlający relacje między kontekstami i dyskursami⁶. Te relacje, zdaniem N. Fairclougha, mogą mieć charakter konstruktywny jak również transformatywny⁷, w związku z czym możliwe jest twierdzenie, że dyskurs z jednej strony konstytuuje, z drugiej jest konstytuowany – również poprzez kontekst.

W przypadku surżyka i jego prezentacji w ukraińskim dyskursie medialnym, w celu pozyskania wywodów o wspomnianych relacjach konstytuowania i/lub transformacji kontekstów społecznych, niezbędna wydaje się lingwistyczna, a dokładniej, semantyczna analiza obecnych w tym dyskursie sądów. Ta analiza uwidoczni koncepty i ich zależności, które tworzą pole pojęciowe wokół surżyka w dyskursie medialnym.

Podkreślę, iż w niniejszym badaniu wychodzę z założenia, że koncept, według teorii ukraińskiej badaczki Lili Kuznecowej, to kategoria mentalno-kulturowo-językowa, strukturyzująca przestrzeń semantyczną każdego badanego kontekstu⁸.

Według Revekki Frumkiny, której myśl przywołuje ukraińska badaczka Iren Sztern, zakorzenienie terminu *koncept* w językoznawstwie wschodnioeuropejskim, „[...] сталося у 80-ті роки XX століття внаслідок розширення

⁴ N. Fairclough, Critical discourse analysis, „Marges Linguistiques” 2005, nr 9, s. 81.

⁵ Według M. Meyera, KAD jest konglomeratem podejść konstytuowanych na różnych poziomach, między innymi programowym, społecznym i historycznym (zob.: M. Meyer, Between Theory, Method, and Politics: Positioning of the Approaches of CDA, [w:] Methods of Critical Discourse Analysis, red. R. Wodak, M. Meyer, t. 1, London 2001, s. 14.

⁶ Por.: Dyskurs jako struktura i proces, red. D. van Teun, Warszawa 2001, s. 10; N. Fairclough, Analysing Discourse: Textual analysis for social research, London 2003, s. 6; M. Meyer, op.cit., s. 29.

⁷ N. Fairclough, Critical discourse analysis in transdisciplinary research, [w:] A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis: Theory, Methodology and Interdisciplinarity, red. R. Wodak, P. Chilton, Amsterdam 2005, s. 53.

⁸ Л. Кузнецова, Концептуальний аналіз дискурсу, „Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах” 2013, nr 27, s. 114.

сфери інтересів семантики та взаємодії з іншими науками – логікою, психологією, антропологією, соціологією”⁹. Obecnie zastosowanie teorii konceptu i analizy konceptualnej możemy zaobserwować na płaszczyźnie minimum siedmiu dyscyplin naukowych, o czym mówi w swoim badaniu jedna z ukraińskich teoretyków konceptologii Żanna Krasnobajewa-Czorna¹⁰. Pomimo tak szerokiego wachlarza, koncept najczęściej badany jest w obrębie lingwistyki, lingwistyki kognitywnej i kulturologii. W efekcie mówi się o dwóch najważniejszych aspektach tego pojęcia, mianowicie lingwokognitywnym i lingwokulturowym¹¹. W ostatnich latach, jak podkreśla ukraińska konceptolog Tetiana Rudiuk, „...почали говорити про доцільність синкретичного підходу, тобто про ефективність їхнього поєднання”¹², co ma szczególny sens w trakcie interdyscyplinarnych rozważań nad dyskursem/-ami. Te przewidują bowiem konstruowanie pola pojęciowego (lub inaczej: konceptualnej sfery) wokół pewnego bazowego konceptu.

W przypadku surՅՅԿԱ sprecyzowanie przestrzeni semantycznej wokół niego jest możliwe poprzez analizę powiązań bazowego konceptu *surՅՅԿԱ* z pojęciami uniwersalnymi, które prezentują wiedzę ogólnoludzką, a także tymi, które mają charakter lokalnych doświadczeń kulturowych. Uznając za zasadny podział konceptów na jednostki uniwersalne i tożsamościowe¹³, możemy zakwalifikować *surՅՅԿԱ* do uniwersalnej sfery pojęciowej *język* jako koncept składowy. Jednocześnie wypełnienie sfery konceptualnej *język* przy pomocy pojęcia ‘*surՅՅԿԱ*’ jest możliwe tylko i wyłącznie na ukraińskiej płaszczyźnie kognitywnej, zatem badany koncept *surՅՅԿԱ* ma również wymiar tożsamościowy. W związku z czym semantyczną sferę *surՅՅԿԱ* tworzą konceptualne zależności, powstałe wcześniej w ukraińskiej nauce i budowane dziś w kulturze oraz mediach, w oparciu tak o personalne, jak i lokalne doświadczenia, wiedzę i refleksję.

W dalszej części badania wyjaśnię, które z konceptów i wcześniej nawiązywałych konceptualnych zależności, mają odzwierciedlenie w tekstach medialnych na temat *surՅՅԿԱ*. Odnośnie do wybranych aktów mowy zastosowana zostanie semantyczna oraz argumentacyjna analiza wypowiedzi, co winno zilustrować obecność transformatywnego bądź innego wpływu tekstów medialnych na dyskurs naukowy (i odwrotnie).

⁹ Сут. за: І. Штерн, Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики, Київ 1998, s. 192.

¹⁰ Ж. Краснобаєва-Чорна, Термінополе концепт, „Українська мова” 2006, nr 3, s. 67.

¹¹ Т. Рудюк, Концептосфера як об’єкт досліджень сучасного мовознавства, „Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова / Серія 10: Проблемы граматики і лексикології української мови” 2011, nr 7, s. 412.

¹² Ibidem.

¹³ Ф. Бацевич, Концепт, [в:] Українська мова: Енциклопедія, ред. В. Русанівський, О. Тараненко, Київ 2007, s. 285.

POLE POJĘCIOWE SURŻYKA I JEGO PREZENTACJA NA WYBRANYCH
KANALACH YOUTUBE

Na początku warto podkreślić, iż spore zainteresowanie kwestiami językowymi, w tym surżykiem, odnotowuje się w ukraińskim dyskursie medialnym od ponad dziesięciu lat. Pierwsze i pojedyncze podcasty, w których poruszano zagadnienie walki z surżykiem oraz proponowano normatywne zamienniki form hybrydowych, datowane są nie bez powodu na rok 2011¹⁴. Vlogi o charakterze poradnictwa językowego od tamtej pory cieszą się nadal dużą popularnością, a ich główny postulat brzmi *N surżykizmów, które masz zapomnieć*¹⁵. Tymczasem od roku 2017, to jest od momentu przygotowania nowej ustawy o języku w ukraińskim parlamencie, można zaobserwować w ukraińskich mediach i YouTube'ie zmianę narracji w stronę bardziej pluralistycznego traktowania surżyka, z wykluczeniem wątku normatywistycznego. W pierwszej kolejności zaczęły pojawiać się sondy uliczne prowadzone wśród mieszkańców miast, pytanych o użycie mieszaniny językowej na co dzień. Wzrosła również liczba wywiadów i podcastów ze znanymi w przestrzeni publicznej opiniodawcami, w których pytano gości o stosunek do surżyka, o jego prawo do istnienia w mowie i kulturze. Pojawiły się także kanały YouTube, przedstawiające naukowe sądy o surżyku.

W celu przybliżenia wymienionych wyżej zmian, drogą selekcji jakościowej oraz ilościowej wybrane zostały do badania istniejące w ukraińskim YouTube'ie kanały oraz vlogi, w których wspomniano o surżyku. Pod względem ilościowym selekcja polegała na uwzględnieniu kanałów posiadających subskrybentów w liczbie 5-500 tysięcy. Selekcja jakościowa dotyczyła wyboru tych, w których zaistniała najobszerniejsza werbalizacja konceptu surżyka. Ostatecznie kryterium jakościowe pozwoliło wyłonić kanały i vlogi zawierające wypowiedzi naukowe i nienaukowe. Określając precyzyjnie wybrany materiał należy stwierdzić, że wyselekcjonowanych zostało dziesięć kanałów lub vlogów, z których:

¹⁴ Rok 2011 wiąże się w ukraińskim dyskursie politycznym ze wzmocnieniem prorosyjskiej polityki ówczesnego prezydenta Wiktora Janukowycza oraz przygotowaniem kilku ustaw o języku państwowym, poszerzających prawa języka rosyjskiego jako regionalnego w Ukrainie. Jedną z nich – tzw. „Ustawę Kiwałowa-Kolesniczenka” przegłosowano z naruszeniem regulaminu Najwyższej Rady w 2012 roku, uchylono zaś w roku 2014 po Rewolucji Godności.

¹⁵ Рог.: Суржик: 50 помилок, які ми робимо щодня / Як говорити красиво / Риторика онлайн, [źródło internetowe:] <https://www.youtube.com/watch?v=kN1A1VXZTP0>, dostęp: 30.09.2021; Українська мова та суржик. Топ-10 слів, які потрібно забути, 04.02.2019, [w:] Англійська по-простому!, [źródło internetowe:] <https://www.youtube.com/watch?v=jZOUiGMfLgA>, dostęp: 30.09.2021.

1) dwa mają *stricte* oświatowy oraz naukowy charakter (są to kanały *Всеосвіта* z vlogiem *ПроМовні витребеньки*¹⁶ i *Твоя Підпільна Гуманітарка* z vlogiem *Квантова філологія* (dalej w przypisach i tekście sygnalizowane skrótem TPH);

2) trzy prezentują gatunek wywiadu/podcastu, w którym rozmowę prowadzą dziennikarze, a zapraszani goście są pisarzami czy muzykami, niejednokrotnie zabierającymi głos na temat surżyka lub używającymi go we własnych tekstach kulturowych; chodzi o vlog *Albert* na informacyjnym kanale *hromadske* (dalej Zeziulin w Albert), vlog *Український контекст* na informacyjnym kanale 4 (dalej Nicój w 4) oraz kanał radiowy *Радіо HB* (dalej Semesiuk w RNV);

3) jeden medialny tekst prezentowany na wymienionym wyżej kanale *hromadske* jako osobny program o surżyku (dalej Hromadske);

4) jeden kanał informacyjny przedstawia opinie użytkowników surżyka w ramach sondy ulicznej przeprowadzonej w mieście Pryłuky, w obwodzie Czernihowskim (dalej TV Pryłuky);

5) jeden kanał reprezentuje ukraińskie, subiektywne dziennikarstwo – chodzi o *Телебачення Торонто* ze społeczno-kulturowo-satyrycznym vlogiem *#(?)\$0 з Майклом Щуром* (dalej TT);

6) jedno źródło tekstowe prezentuje poglądy youtubera Tajlera Andersona – twórcy filmowego kanału *GeekJournal* (dalej GJ) – na mieszaninę językową występującą w ukraińskich filmach.

Ogółem dziewięć wybranych kanałów pokazują, jak wspomniano, obecność różnych stanowisk na temat badanego konceptu. Warto jednak podkreślić, że liczebnie przeważają wypowiedzi osób nie będących naukowcami. Precyzyjniej konceptualną sferę *surżyk* obecną w ukraińskim segmencie YouTube'a przedstawia następująca tabela:

¹⁶ Do badanych na tym kanale vlogów użyto dalej skrótego odwołania PMV1, PMV2 – zarówno w tekście artykułu, jak też w przypisach.

Jak wynika z tabeli, sfera pojęciowa wokół surżyka składa się z makrokonceptów o charakterze uniwersalnym, mianowicie: *język*, *funkcje*, *ocena*, *nauka* oraz z dwóch mikrokonceptów: *surżykizm* i *przyszłość*. Pierwszy z nich ma charakter tożsamościowy, zaś drugi jest uniwersalny. W tekstach medialnych, naukowych i tych prezentujących wizję społeczną/potoczną, pole pojęciowe surżyka nie różni się, jak widać, zawartością, lecz skalą wypełnienia werbalnego. W wypowiedziach, których nadawcami nie są naukowcy, można zaobserwować znikomą prezentację makrokonceptu *nauka*. Jednocześnie większą uwagę poświęca się w nienaukowych wypowiedziach o surżyku kwestiom wartościowania jego funkcji oraz roli w kulturze ukraińskiej, jak również ocenianiu osób posługujących się surżykiem czy dociekaniom na temat powstania i przyszłości mieszaniny językowej w Ukrainie.

Z kolei na kanałach oświatowych (jak PMV), tudzież naukowych (jak TPH), łatwo odnotować werbalizację konceptu *nauka*, a także bardziej rozbudowaną prezentację konceptu *funkcje*. Ważnym wydaje się być również fakt, iż w tekstach naukowych i nienaukowych zostały zwerbalizowane wszystkie zależności konceptualne, ukształtowane wcześniej w nauce – chodzi o: 1) „surżyk a surżyki”, 2) „surżyk = odmiana językowa”, 3) „surżyk a tożsamość narodowa/kulturowa”. Pojawia się zatem pytanie o to, które koncepty w sferze pojęciowej *surżyk* wykazują różnicę w wizjach naukowej i potocznej. Otóż na poziomie argumentacyjnym wyraźne rozgraniczenie następuje w makrokonceptach *ocena*, *funkcje*, *język* oraz mikrokonceptcie *przyszłość*.

Te vlogi, których nadawcami są językoznawcy, zawierają negatywną ocenę mieszaniny językowej – przykładowo: „Суржик – це негативне явище, веде з часом до мовлення російською [...]”¹⁸. Tymczasem kanały albo vlogi nienaukowe prezentują ocenę umiarkowaną i pozytywną, jak na przykład: 1) „Я б за суржик не сварила, не лаяла. Єдине, що всі повинні розуміти, що суржик – це перехідний період”¹⁹; 2) „Говорити українською з жаргонізмами, діалектизмами, суржи́ком – це як мати власний стиль, виділятися”²⁰; 3) „...український суржик – унікальний”²¹.

W prezentacji różnicy pojmowania funkcji surżyka w dyskursie naukowym i medialnym, dobrze jest odwołać się do wskazywanych argumentów. Tak, do pierwszego z podanych niżej stanowisk odwołała się badaczka naukowa, współautorka vloga oświatowego, kolejne zaś prezentują argumenty publikowane na nienaukowych kanałach YouTube:

¹⁸ PMV2, min.8:18.

¹⁹ Nicoy w 4, min. 38:49-40:25.

²⁰ TT, min.27:54.

²¹ Hromadske, min.4:04.

1. „Суржик – небезпечний, бо, по-перше, це незнання до пуття жодної мови; [...] по-друге, збіднення людини духовно, нівелювання національної свідомості; [...] по-третє, загроза знищення української мови”²².

2. „Суржик, хоч і тригер у медіапросторі, та в піснях він потрібний для відображення справжності ліричного героя”²³.

3. „...захищати суржик не буду (для мене це більше діалект), але в серіалі, що відтворює автентичний час, це так само реально і потрібно. [...] Поки що [...] він об’єктивний”²⁴.

Wskazany w ostatnim cytacie komentarz daje pogląd o potocznym stanowisku Ukraińców, którzy zazwyczaj zaliczają mieszaninę językową do dialektów, co odzwierciedla koncept składowy *język* w ramach analizowanego pola (por. także „[Суржик] – це діалект нашого міста”²⁵). Autorzy naukowych vlogów podkreślają, że surżyk to nie dialekt: „Лексика наддніпрянського чи слобожанського діалектів – це не росіянізми чи суржикізми, адже діалектизми – спільнослов’янського походження”²⁶.

Ostatni mikrokoncept, różniący się na poziomie argumentacyjnym w środowisku naukowym oraz nienaukowym, to koncept *przyszłość*. Wśród naukowców wypowiadających się o surżyku przeważa pogląd, iż będzie on zanikał, gdyż od jakiegoś czasu słyhać go mniej, a przynajmniej tak się dzieje w stolicy Ukrainy²⁷. Natomiast na kanałach reprezentujących potoczną wizję na ten temat, można usłyszeć argumenty przemawiające na korzyść mieszaniny językowej, na przykład: „... є теорія, що майбутня мова людства – це один суцільний глобальний суржик”²⁸.

Podsumowując pytania badawcze, mianowicie: czy i/lub jak różni się sfera pojęciowa *surżyk* w dyskursie medialnym oraz naukowym, a także czy między aktami mowy w mediach a dyskursem naukowym dochodzi do transformatywnego lub innego wpływu, można pokusić się o kilka uogólnień i końcowych stwierdzeń. Po pierwsze, surżyk jako koncept wykazuje się obecnością we vlogach na kanałach YouTube o różnej popularności i ukierunkowaniu, w tym także naukowym. W związku z tym można potwierdzić, iż wizję naukową surżyka, podaną wyżej w trzech zależnościach: *surżyk a surżyki*, *surżyk a język/dialekt/pidżyn*, *surżyk a tożsamość kulturowa/narodowa*, zmanifestowano w dyskursie medialnym. Po drugie, analiza semantyczna

²² PMV1, min.8:45-10:20.

²³ Zeziulin w Albert, min.6:03.

²⁴ GJ, min.12:10.

²⁵ TV Pryluky, min.01:00.

²⁶ ТРН, min.07:14.

²⁷ PMV2, min.31:08.

²⁸ Hromadske, min.04:09.

badanego pola wykazała, iż konceptualna sfera surżyka może być przedstawiona w ukraińskim segmencie YouTube'a za pomocą makrokonceptów *język*, *funkcje*, *ocena*, *nauka*, zawierających od jednej do sześciu pozycji semantycznych, oraz przy pomocy mikrokonceptów *surżykizm* i *przyszłość*, mających od jednej do trzech pozycji semantycznych. Wśród wymienionych mikrokoncept *surżykizm* ma wymiar tożsamościowy, pozostałe koncepty są pojęciami uniwersalnymi. Po trzecie, argumentacyjna analiza wypowiedzi o surżyku na wybranych vlogach poświadcza jasno, iż w konceptach *ocena*, *funkcje*, *język*, *przyszłość* potoczne sądy na temat mieszaniny językowej różnią się od opinii naukowców, prezentowanych na odmiennych kanałach i ogólnie w nauce. Różnica ta polega na przychylnym bądź neutralnym ocenianiu zarówno surżyka, jak też jego roli oraz obecności w kulturze, języku mówionym. Analiza argumentacyjna wykazała konstytuowanie na wybranych kanałach i vlogach odmiennej, gdyż nienegatywnej wizji surżyka w ukraińskim społeczeństwie. Odnotowano tę odmienność w większości konceptów składowych w ramach badanej sfery pojęciowej. Ten fakt pozwala stwierdzić, iż dyskurs medialny pozostaje w relacji transformacji w stosunku do dyskursu naukowego, w zakresie reprezentacji w nim pola pojęciowego *surżyk*.

BIBLIOGRAFIA

- Antonenko-Davidovič Boris. 1970. *Ак ми говоримо*. Kyiv: Radâns'kij pis'mennik [Антоненко-Давидович Борис. 1970. *Як ми говоримо*. Київ: Радянський письменник].
- Vacevič Florian. 2007. *Koncept. V: Ukraïns'ka mova: Enciklopediâ*. Red. Rusaniv's'kij V., Taranenko O. Kyiv: Ukraïns'ka enciklopediâ im.M.P. Važana [Бацевич Флоріан. 2007. *Концепт. В: Українська мова: Енциклопедія*. Ред. Русанівський В., Тараненко О. Київ: Українська енциклопедія ім.М.П. Бажана].
- Bevzenko Stepan. 1991. *Īstoriâ ukraïns'kogo movoznavstva. Īstoriâ vivčennâ ukraïns'koï movi*. Kyiv: Viša škola [Бевзенко Степан. 1991. *Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови*. Київ: Вища школа].
- Bilaniuk Laada. 2004. *A typology of surzyk: Mixed Ukrainian-Russian language*. „International Journal of Bilingualism” nr 8 (4): 409–425.
- Bilograc' Hristina, Nečipir Angelina. 2019. *Movnostilistini pomilki vedučių ukraïns'kih telekanaliv*. „Višnik Nacional'nogo universitetu „L'viv's'ka politehnika” / Seriâ Žurnalist's'ki nauki 910” Vip. 3: 129–135 [Білограць Христина, Нечипір Ангеліна. 2019. *Мовностилістині помилки ведучих українських телеканалів*. „Вісник Національного університету „Львівська політехніка” / Серія Журналістські науки 910” Вип. 3: 129–135].
- Bracki Artur. 2009. *Surżyk. Historia i Teraźniejszość*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Braga Īrina. 2012. *Suržik u sociolingvističnomu vimiri*. „Višnik ZNU. Seriâ Filologični nauki” nr 1: 82–87 [Брага Ірина. 2012. *Суржик у соціолінгвістичному вимірі*. „Вісник ЗНУ. Серія Філологічні науки” № 1: 82–87].

- Čeredničenko Oleksandr. 2007. *Pro movu i pereklad*. Kyiv: Libid' [Чередниченко Олександр. 2007. *Про мову і переклад*. Київ: Либідь].
- Del Gaudio Salvatore. 2010. *On the Nature of Suržyk: A Double Perspective* („Wiener Slawistischer Almanach. Sonderbände” t. 75). München, Berlin, Wien: Sagner.
- Dubichynskiy Volodymyr, Reuther Tilmann, Doleshal Ursula. 2016. *Suržik: leksičnij aspekt (na materialì teleperedaciì „Ključovij moment”, leksikografičnih džerel XIX–XXI stst. i rezul'tativ anketuvannâ)*. „Linguistica Copernicana” nr 13: 335–364. [Dubichynskiy Volodymyr, Reuther Tilmann, Doleshal Ursula. 2016. *Суржик: лексичний аспект (на матеріалі телепередачі „Ключовий момент”, лексикографічних джерел XIX–XXI стст. і результатів анкетування)*. „Linguistica Copernicana” № 13: 335–364].
- Dyskurs jako struktura i proces: praca zbiorowa*. 2001. Red. T.A. Van Dijk. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Fairclough Norman, Duszak Anna. 2008. *Wstęp. Krytyczna analiza dyskursu – nowy obszar badawczy dla lingwistyki i nauk społecznych*. W: *Krytyczna Analiza Dyskursu. Interdyscyplinarne podejście do komunikacji społecznej*. Red. Duszak A., Fairclough N. Kraków: Universitas. s. 7–29.
- Fairclough Norman. 2003. *Analysing Discourse: Textual analysis for social research*. London, New York: Routledge.
- Fairclough Norman. 2005a. *Critical discourse analysis*. „Marges Linguistiques” nr 9: 76–94.
- Fairclough Norman. 2005b. *Critical discourse analysis in transdisciplinary research*. W: *A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis: Theory, Methodology and Interdisciplinarity* (= “Discourse Approaches to Politics, Society and Culture” nr 13). Red. Wodak R., Chilton P. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. s. 53–70.
- Fedorčuk Tetâna. 2004. *Kul'turna identyfikaciâ bilingviv*. „Naukovì zapiski NaUKMA. Filologični nauki” nr 34: 6–10 [Федорчук Тетяна. 2004. *Культурна ідентифікація білінгвів*. „Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки” № 34: 6–10].
- Flier Michael S. 2000. *Suržyk: The rules of engagement*. „Harvard Ukrainian Studies” nr 22: 113–136.
- GJ: *Čomu ce vsim podobaêt'sâ? Oglâd serialu „Spijmati Kajdaša”*. 04.04.2020. W: <https://www.youtube.com/watch?v=AUMnOL8aYmk> [dostęp: 05.08.2021]. [GJ: *Чому це всім подобається? Огляд серіалу „Спіймати Кайдаша”*. 04.04.2020. В: <https://www.youtube.com/watch?v=AUMnOL8aYmk> [доступ: 05.08.2021].
- Gladkij Mikola. 1927. *Problema kul'turi ukraïns'kogo slova*. „Žittâ j revolūciâ” nr 1: 200–208. [Гладкий Микола. 1927. *Проблема культури українського слова*. „Життя й революція” № 1: 200–208].
- Hentšel' Gerd, Taranenکو Oleksandr. 2015. *Movnij landsaft Central'noï Ukraïni: ukraïns'ka tova, rosij's'ka tova, „suržik” (uživannâ – toвна kompetenciâ – nacional'ne poziciionuvannâ)*. „Movoznavstvo” nr 4: 3–25 [Хентшель Герд, Тараненко Олександр. 2015. *Мовний ландшафт Центральної України: українська мова, російська мова, „суржик” (уживання – мовна компетенція – національне позиціонування)*. „Мовознавство” № 4: 3–25].
- Hmel'ko Valerij. 2004. *Lingvo-etnična struktura Ukraïni: regional'ni osoblivosti ta tendenciï zмін za roki nezaležnosti*. „Naukovì zapiski NaUKMA: Sociologični nauki” nr 32: 3-15 [Хмелько Валерій. 2004. *Лінгво-етнічна структура України: регіональні особливості та тенденції змін за роки незалежності*. „Наукові записки НаУКМА: Соціологічні науки” № 32: 3–15].

- Hromadske: *Suržik: borotisâ či ni?* 14.11.2017. V: <https://www.youtube.com/watch?v=S-AnCbFJtTE> [dostup 13.08.2021]. [Hromadske: *Суржик: боротися чи ні?* 14.11.2017. B: <https://www.youtube.com/watch?v=S-AnCbFJtTE> [доступ 13.08.2021].
- Kis' Roman. 2002. *Mova, dumka i kul'turna real'nist' (vid Oleksandra Potebni do gipotezi tovnogo relâtivizmu)*. L'viv: Litorpis [Кись Роман. 2002. *Мова, думка і культурна реальність (від Олександра Потєбні до гіпотези мовного релятивізму)*. Львів: Літопис].
- Krasnobaeva-Čorna Žanna. 2006. *Terminopole koncept*. „Ukraïns'ka mova” nr 3: 67–79. [Краснобаєва-Чорна Жанна. 2006. *Термінополе концепт*. „Українська мова” № 3: 67–79].
- Kurilo Olena. 1925. *Uvagidosučasnoïukraïns'koïliteraturnoïmovi*. V: <http://194.44.152.155/elib/local/sk756137.pdf> [dostup 14.09.2021] [Курило Олена. 1925. *Уваги до сучасної української літературної мови*. V: <http://194.44.152.155/elib/local/sk756137.pdf> [доступ 14.09.2021].
- Kuznecova Liliâ. 2013. *Konceptual'nij analiz diskursu*. „Gumanitarna osvita v tehničnih viših navčal'nih zakladah” nr 27: 114–119. [Кузнецова Лілія. 2013. *Концептуальний аналіз дискурсу*. „Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах” № 27: 114–119].
- Kuznêcova Tetâna. 1999. *Mova bilingval'noï sim'i u funkcional'nomu aspekti*: Dis... kand. filol. nauk. Kyiv: Kiïvs'kij deržavnij lingvističnij universitet. [Кузнецова Тетяна. 1999. *Мова білінгвальної сім'ї у функціональному аспекті*: Дис... канд. філол. наук. Київ: Київський державний лінгвістичний університет].
- Levčenko Tetâna. 2019. *Ukraïns'ki movoznavci pro suržik u movi zasobiv masovoï komunikacii*. „Naukovij visnik Mižnarodnogo gumanitarnogo universitetu / Seriâ: Filologîâ”, t. 3: 106–109 [Левченко Тетяна. 2019. *Українські мовознавці про суржик у мові засобів масової комунікації*. „Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету / Серія: Філологія 40” т. 3: 106–109].
- Lozins'kij Roman. 2010. *Etnomovna geografîâ Ukraïni*: avtoref. dis. d-ra geogr. nauk, L'viv: vidavnicтво Nacional'nogo universitetu im. Ĭ.Ā. Franka [Лозинський Роман. 2010. *Етномовна географія України*: автореф. дис. д-ра геогр.наук, Львів: видавництво Національного університету ім. І.Я. Франка].
- Masenko Larisa. 2011. *Suržik: miž movoï i âzikom*. Kyiv: Vidavničij dim „Kiêvo-Mogilâns'ka akademiâ” [Масенко Лариса. 2011. *Суржик: між мовою і язиком*. Київ: Видавничий дім „Києво-Могилянська академія”].
- Meyer Michael. 2001. *Between Theory, Method, and Politics: Positioning of the Approaches of CDA*. W: *Methods of Critical Discourse Analysis*. Red. R.Wodak, M. Meyer t.1. London, Thousands Oaks, New Delhi: Safe Publications. s. 14–32.
- Mozer Mihael'. 2016. «*Suržik*» či «*suržiki*»? „Ukraïns'ka mova” nr 1: 27–54 [Мозер Міхаель. 2016. «*Суржик*» чи «*суржики*»? „Українська мова” № 1: 27–54].
- Nicoj w 4: *Suržik v ukraïns'kij movi âk virok / Larisa Nicoj – Ukraïns'kij kontekst*. V: <https://www.youtube.com/watch?v=T8KNxhfdMJQ> [dostup 01.04.2022] [*Суржик в українській мові як вирок / Лариса Ніцой – Український контекст*. B: <https://www.youtube.com/watch?v=T8KNxhfdMJQ> [доступ 01.04.2022].
- Palinska Olesia. 2020. *Metaâzykovye refleksii nositelej ukraïnsko-russkoj smešanoj reči*. „Wiener slawistischer Almanach” t. 84: 327–346 [Palinska Olesia. 2020. *Метаязыковые рефлексии носителей украинско-русской смешанной речи*. „Wiener slawistischer Almanach” t. 84: 327–346].
- PMV1: *PROmovni vitreben'ki. Griemo čuba z suržikom*. 05.03.2020. V: <https://www.youtube.com/watch?v=yGIuniS0sMY> [dostup 04.08.2021] [PMV1: *ПРОмовні*

- вitrebenьки. *Гріємо чуба з суржиком*. 05.03.2020. В: <https://www.youtube.com/watch?v=yGfUniS0sMY> [доступ 04.08.2021].
- PMV2: *PROmovni vitreben'ki. Ukraïns'ka mova i suržik*. 22.09.2020. V: <https://www.youtube.com/watch?v=NR7CY6Fg8t8> [dostup 04.08.2021] [PMV2: *ПРОМОВНІ ВИТРЕБЕНЬКІ. УКРАЇНСЬКА МОВА І СУРЖИК*. 22.09.2020. В: <https://www.youtube.com/watch?v=NR7CY6Fg8t8> [доступ 04.08.2021].
- Rudûk Tetâna. 2011. *Konceptosfera âk ob 'ëkt doslidžen' sučasnogo movoznavstva*. „Науківий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова / Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови” nr 7: 411–415 [Рудюк Тетяна. 2011. *Концептосфера як об'єкт досліджень сучасного мовознавства*. „Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова / Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови” № 7: 411–415].
- Semesiuk в RNV: *Ukraïns'ka mova âk živij organizm ta instrument kontrkul'turi*. 30.01.2019. V: <https://www.youtube.com/watch?v=kJaBqZoWpzE&t=860s> [dostup 05.08.2021] [Semesiuk в RNV: *Українська мова як живий організм та інструмент контркультури*. 30.01.2019. В: <https://www.youtube.com/watch?v=kJaBqZoWpzE&t=860s> [доступ 05.08.2021].
- Serbens'ka Oleksandra (red.). 1994. *Antisuržik. Včimosâ vvičlivo povoditis' i pravil'no govoriti*. L'viv: Svit [Сербенська Олександра (red.). 1994. *Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити*. Львів: Світ].
- Ševčuk-Ključeva Ol'ga. 2015. *Ukraïns'ke usne movlennâ Doneččini*. Vinnicâ: Nilan [Шевчук-Ключева Ольга. 2015. *Українське усне мовлення Донецьчини*. Вінниця: Нілан].
- Stavic'ka Lesâ, Trub Volodimir. 2007. *Suržik: sumiš, mova, komunikaciâ*. V: *Ukraïns'ko-rosijs'ka dvomovnist'. Lingvosociokul'turni aspekti*. Kyiv: Pul'sari. s. 32–120. [Ставицька Леся, Труб Володимир. 2007. *Суржик: суміш, мова, комунікація*. W: *Українсько-російська двомовність. Лінгвосоціокультурні аспекти*. Київ: Пульсари. с. 32–120].
- Štern Iren. 1998. *Vibrani topiki ta leksikon sučasnoï lingvistiki*. Kyiv: ArtEk. [Штерн Ірен. 1998. *Вибрані теми та лексикон сучасної лінгвістики*. Київ: АртЕк].
- Striha Maksim, Gricenko Oleksandr. 1998. *Suržik ta literaturna mova*. V: *Narisi ukraïns'koï populârnoï kul'turi*. Red. O.Gricenko Kyiv: Ukraïns'kij centr kul'turnih doslidžen'. s. 629–645 [Стріха Максим, Гриценко Олександр. 1998. *Суржик та літературна мова*. В: *Нариси української популярної культури*, Ред. О. Гриценко Київ: Український центр культурних досліджень. с. 629–645].
- Suržik 1*. 25.06.2011. V: https://www.youtube.com/watch?v=2_5NG9I_awg [dostup 14.09.2021] [*Суржик 1*. 25.06.2011. В: https://www.youtube.com/watch?v=2_5NG9I_awg [доступ 14.09.2021].
- Suržik: 50 pomilok, âki mi robimo šodnâ | Âk govoriti krasivo | Ritorika onlajn*. V: <https://www.youtube.com/watch?v=kN1A1VXZTP0> [dostup 30.09.2021] [*Суржик: 50 помилок, які ми робимо щодня | Як говорити красиво | Риторика онлайн*. <https://www.youtube.com/watch?v=kN1A1VXZTP0> [доступ 30.09.2021].
- Taranenko Oleksandr. 2013. *Variantnist' vs. stabil'nist' u strukturî ukraïns'ko-rosijs'kogo «suržiku» (URS)*: *sukupnist' idiolektiv vs. sociolekt*. „Studia Slavica Oldenburgensia” nr 21: 27–60 [Тараненко Олександр. 2013. *Варіантність vs. стабільність у структурі українсько-російського «суржика» (УРС): сукупність ідіолектів vs. соціолект*. „Studia Slavica Oldenburgensia” № 21: 27–60].
- TPH: *Rosijs'kij suržik či reğional'na norma? / Kvantova filologîâ* (15.06.2020). V: https://www.youtube.com/watch?v=AiiWg9_XRTo [dostup 05.08.2021] [TPH: *Російський*

- суржик чи регіональна норма? / Квантова філологія* (15.06.2020). В: https://www.youtube.com/watch?v=AiiWg9_XRT0 [доступ 05.08.2021].
- TT: *Avakov i reforma MVS, protesti u SŠA, #BLM, Zelens'kij, ukraїns'ka mova: #@)Š?Š0 z Majkлом Šurom #36*. 07.06.2020. В: <https://www.youtube.com/watch?v=4ea9znbXwgU> [доступ 04.08.2021] [ТТ: *Аваков і реформа МВС, протести у США, #BLM, Зеленський, українська мова: #@)Š?Š0 з Майклом Шуром #36*. 07.06.2020. В: <https://www.youtube.com/watch?v=4ea9znbXwgU> [доступ 04.08.2021].
- TV *Pryluky: Ukraїns'ka či suržik? / TV «Priluki»*. В: <https://www.youtube.com/watch?v=najlSvt53dk&t=11s> [доступ 01.04.2022] [*Українська чи суржик? / ТВ «Прилуки»*. В: <https://www.youtube.com/watch?v=najlSvt53dk&t=11s> [доступ 01.04.2022].
- Ukraїns'ka mova ta suržik. Top-10 sliv, àki potribno zabuti*. 04.02.2019. В: *Anglijs'ka po-prostomu!* В: <https://www.youtube.com/watch?v=jZOUiGMfLgA> [доступ: 30.09.2021] [*Українська мова та суржик. Топ-10 слів, які потрібно забути*. 04.02.2019. В: *Англійська по-простому!*, <https://www.youtube.com/watch?v=jZOUiGMfLgA> [доступ: 30.09.2021].
- Zeziulin w Albert: Dima Zeziulin (Latexfauna) pro seks, suržik i vibori / Albert nr 5*. 16.03.2019, В: https://www.youtube.com/watch?v=oHI_KtYQ_3Q&t=764s [доступ 05.08.2021] [*Zeziulin w Albert: Діма Зезюлін (Latexfauna) про секс, суржик і вибору / Albert № 5*. 16.03.2019. В: https://www.youtube.com/watch?v=oHI_KtYQ_3Q&t=764s [доступ 05.08.2021].

KONCEPTUALNA SFERA SURŽYKA W UKRAЇNSKIM DYKURSIE NAUKOWYM I MEDIALNYM

Streszczenie: Niniejszy tekst jest poświęcony przedstawieniu pola konceptualnego ukraińsko-rosyjskiej mieszaniny językowej *suržyk* w dyskursie naukowym oraz tekstach medialnych, wyekscerpowanych z pewnych kanałów i vlogów YouTube'a, gdzie poruszano wskazany temat. W celu pozyskania wywodów o relacjach między obu dyskursami w płaszczyźnie konceptualnej prezentacji w nich *suržyka* użyto semantycznej a następnie argumentacyjnej analizy aktów mowy. Porównując konceptualne wypełnienie pola *suržyk* w dyskursie naukowym i medialnym, odnotowano różnicę w werbalizacji składowych konceptów badanej sfery pojęciowej, takich jak *język, funkcje, ocena, przyszłość*.

Słowa klucze: *suržyk, koncept, konceptosfera, dyskurs naukowy, dyskurs medialny.*

Анотація: Статтю присвячено висвітленню питання концептуальної сфери українсько-російського змішаного мовлення *суржик* у науковому дискурсі та в медіатекстах з окремих ютуб-каналів і влогів, де порушувалося досліджувану тему. З метою з'ясувати характер взаємин між обома дискурсами у площині концептуальної презентації *суржика* застосовано семантичний та аргументаційний методи аналізу. У підсумку виявлено, що на рівні вербалізації певних складників у межах концептосфери *суржик* медіатексти засвідчують відмінність порівняно до наукових текстів, особливо в наповненні таких концептів-складників, як *мова, функції, оцінка та майбутнє*.

Ключові слова: *суржик, концепт, концептосфера, науковий дискурс, медіадискурс.*